HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

פיטרא מאונא דחצבא מיחייב משום עוקר דבר מגידולו מתיב רב אושעיא [א]התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור התם לאו היינו רביתיה הכא היינו רביתיה: חיה ועוף כו': אמר רב הונא [א]כותבין תפילין על גבי עור של עוף טהור אמר רב יוסף מאי קמ"ל דאית ליה עור תנינא החובל בהן חייב א"ל אביי טובא קמ"ל דאי ממתניתין הוה אמינא כיון דאית ביה ניקבי ניקבי לא קמ"ל [ב]כדאמרי במערבא [ב]כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב מיתיבי רבי זירא [1]בכנפיו להכשיר את העור ואי ס"ד עור הוא היכי מרבי ליה קרא א"ל אביי עור הוא ורחמנא רבייה איכא דאמרי א"ר זירא אף אנן נמי תנינא בכנפיו [ג]לרבות את העור אי אמרת בשלמא עור הוא היינו דאיצטריך קרא לרבוייה אלא אי אמרת לאו עור הוא אמאי איצטריך קרא לרבוייה אמר ליה אביי לעולם אימא לך לאו עור הוא ואיצטריך סד"א כיון דאית ביה פירצי פירצי מאים קמ"ל בעא מיניה מר בריה דרבינא מרב נחמן בר יצחק מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר מאי אם יבא אליהו ויאמר אילימא אי דאית ליה עור אי דלית ליה עור הא חזינן דאית ליה עור ועוד התנן [ג][ד]עצמות הדג ועורו מצילין באהל המת אלא [ה]אם יבא אליהו ויאמר אי פסקא זוהמא מיניה אי לא פסקא זוהמא מיניה: שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא חזינהו למיא דקא דלו ועכירי א"ל שמואל לקרנא גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה זיל תהי ליה אקנקניה אזל אשכחיה לרב א"ל מניין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה א"ל דכתיב [ד][2]למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך [ה][ו]מניין לדם שהוא אדום שנאמר [3]ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם [ו]מניין למילה שבאותו מקום נאמר כאן [4]ערלתו ונאמר להלן [5]ערלתו מה להלן דבר שעושה פרי אף כאן דבר שעושה פרי אימא לבו דכתיב [6]ומלתם את ערלת לבבכם אימא אזנו דכתיב [7]הנה ערלה אזנם דנין ערלתו תמה מערלתו תמה ואין דנין ערלתו תמה מערלת שאינה תמה א"ל [ז]מאי שמך קרנא א"ל יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה לסוף עייליה שמואל לביתיה אוכליה נהמא דשערי וכסא דהרסנא ואשקייה שיכרא ולא אחוי ליה בית הכסא כי היכי דלישתלשל לייט רב ואמר מאן דמצערן לא לוקמוה ליה בני וכן הוה: כתנאי מניין למילה שבאותו מקום נאמר כאן ערלתו ונאמר להלן ערלתו מה להלן דבר שעושה פרי אף כאן דבר שעושה פרי דברי ר' יאשיה ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר [4]וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו מקום שניכר בין זכרות לנקבות [ח]ת"ר [ז]כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה ועל גבי עור נבלות וטרפות שלהן [ח]ונכרכות בשערן [ט]ונתפרות בגידן והלכה למשה מסיני [ט]שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן אבל אין כותבין לא על גבי עור בהמה טמאה ולא על גבי עור חיה טמאה ואינו צריך לומר על גבי עור נבלה וטרפה שלהן ואין נכרכין בשערן ואין נתפרות בגידן וזו שאילה שאל [י]ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה דכתיב [2]למען תהיה תורת ה' בפיך מדבר המותר בפיך אלא מעתה על גבי עור נבלות וטרפות אל יכתבו א"ל אמשול לך משל למה"ד לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקליטור[כ] איזה מהן משובח הוי אומר זה שהרגו מלך אלא מעתה יאכלו אמר ליה התורה אמרה [8]לא תאכלו כל נבלה ואת אמרת יאכלו א"ל קאלוס: **מתני'** אין עושין הילמי בשבת אבל

פיטרא. פטריות בולי"ן: **מאונא דחצבא.** פעמים שהוא גדל בשפת הדלי ממים: **ושאינו נקוב פטור.** משום דלא מחובר בקרקע עולם הוא: **לאו היינו רביתיה.** דאין דרך זריעה שם אבל אלו שאמרנו הוא עיקר גידולן: **נקבי נקבי.** מקום מושב נוצה: **לא ניכתוב.** דרחמנא אמר [ל]וכתבתם כתיבה תמה שלימה ולא מופסקת: **בכנפיו.** בעולת העוף משתעי שיסעסענו בעוד כנפיו בו [מ]ומקטיר כנפיו כל כנפי הגוף בלו"ש בלע"ז. נוצה הוא הדקה שהיא בבשר כמין למר שאין לה שרשים קשים: **להכשיר את העור.** לימדך הכתוב שאינו צריך הפשט כעולת בהמה שפסל בה את העור: **פירצי.** היינו נקבי: **מאי אם יבא אליהו ויאמר.** היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא: **והתנן עצמות הדג ועורו מצילין באהל המת.** לפי שאין מקבלין טומאה כדתניא בת"כ[נ] עור יכול עורות שבים כו' ועצמות הדג נמי דכלי עצם דמקבלים טומאה מכל מעשה עזים ילפינן לה להביא דבר הבא מן העזים מן הקרנים ומן הטלפים[ס] אבל דגים לא וכל שאינו מקבל טומאה חוצץ בפני הטומאה ומשנה זו במס' כלים: **דהוו דלו.** גליהן מגביהן: **לאקבולי אפיה.** לעשות מחילה סביביו כשהוא נפנה על דופני הספינה שלא יראה גילויו. ע"א לקנח: **ועכירי.** ענין לער משום לערו שאף הוא עכור ומפני שלא היה רוח מנשבת וראה המים נעשין גלין הבין שלכבוד אדם גדול הוא והנהר היה משוך מא"י לבבל: **תהי.** הריח בו בקנקנו אם יין הוא או החמיץ כמו בת תיהא דאמר גבי יין נסך (ע"ז ד' סו:). כלומר בדקהו אם חכם הוא אם לאו: **מנין לדם שהוא אדום.** דגבי נדה דם כתיב[ע] ותנן (נדה דף יט.) ה' דמים טמאים באשה וכולן משום דמראיתן אדומה אף על גב דשחור תנא בהו אמרינן שחור אדום הוא אלא שלקה: **ונאמר להלן ערלתו.** גבי נטיעה (ויקרא יט): **תמה.** באותיותיה ערלתו: **ואין דנין ערלתו מערלת.** דאין זו אמירה תמה שאינו מפורש בתוך התיבה ערלת מה: **תיפוק קרנא בעיניה.** הבין בו שלנסותו בא: **אוכליה נהמא דשערי.** כדי לשלשל דרופא היה שמואל: **ולא אחוי ליה בית הכסא.** שמתוך כך מתהפך ומתבלבל הזבל במעיו ומתמוגג כולו: **ונכרכות.** האיגרות: **בשערן.** של אלו ואחר כך מכניסן בדפוסי הקציצה שלהן: **אספקלטור.** שר הטבחים בלשון יוני: **זה שהרגו מלך.** ואלו לקו ע"י בורא: **קאלוס.** משובח טעם זה: **מתני' הילמי.** שלמויי"א:

ואי ס"ד עור הוא היכי מרבי ליה קרא. תימה לר"י הא אפילו נוצה שבכנפים מרבה קרא וי"ל[א] דבהמה נמי אשכחן שהיה קרב שיער שבזקן תיישים ולמר שבראש רחלים כדאמרינן בזבחים (דף פה:) ובחולין (דף כ.) דלא קפיד קרא אלא אהפשט עור וה"נ אע"פ שהנוצה קריבה אי עור הוא צריך הפשט:

ר"ח ל"ג וקדלו מיא לאקבולי אפיה אלא הכי גרס חזנהו שמואל למיא דקדלו ועכירי אמר שמואל גברא רבה קאתי וחש במעיה פי' שמע שמואל שמועה שאדם גדול היה בא בספינה[ב] וידע שמואל שישתה מן הנהר אותו אדם גדול ומתוך כך יחוש במעיו לפי שהמים היו עכורים[ג] מחמת הרוח שהיה מבלבלם[ד] ולפי ששמואל היה רופא מומחה א"ל לקרנא זיל תהי ליה בקנקניה פי' תראה אם הוא חכם וראוי לכבדו אביאנו לביתי ואעשה לו רפואה ואכבדנו לפי מה שראוי לו: **מניין לדם שהוא אדום.** וכל אותן ד' מינין דמרבינן[פ] מדמיה דמיה יש בהן לב אדמומית:

איזה מהן חשוב אותו שהרגו מלך. וא"ת תינח מתו מאליהן נחורות ועקורות מאי איכא למימר וי"ל כיון[ה] דמתו שרי א"כ מן המותר בפיך לאו דוקא אלא ממין המותר בפיך קאמר[ו]: **אין עושין הילמי בשבת.** הלכה כרבנן דבפרק קמא דעירובין (דף יד:) אמר אין הלכה כר' יוסי לא בהילמי ולא בלחיין[ז] ואמר נמי התם פוק חזי מאי עמא דבר ופי' בקונטרס וכבר נהגו העם בלחי משהו וכיון דאין הלכה כר' יוסי בלחיים כ"ש בהילמי דאפילו רב הונא בר חיננא דפליג התם בלחיים מודה בהילמי ושרי לעשות מי מלח בשבת ליתן על עופות לויין ואם נותן מלח על העופות ואח"כ נותן משקין עליהם שרי אפילו לרבי יוסי שהשמונית ממתיק המלח כמו שמן[ח]:

עלין

רבינו חננאל

פיטורא מאונא דחצבא חייב משום עוקר דבר מגידולו. פי' פיטורא זה ממיני כמהין ופטריות, ומפורש בגמרא ברכות פרק כיצד מברכין אמר אביי מירבא קא רבו מן ארעא, ומינק מן אוירא ינקי, עיקר שלהן מן הקרקע ולא מית[א]מר בהן גידולי הארץ. והכין נמי עוקר פטריות מן אונא דחצבא, אע"פ שהוא כלי חרס יוצא ונגדל ומאוירא ינקי, וכמה דאית לפיטורא במקום גידולי, אית ביה כח דיניק מן אוירא, וכד מיעקר לא יניק מאוירא. **מותיב** רבה אושאה התולש מעציץ נקוב חייב ומשאינו נקוב פטור, דאלמא פיטורא באונא דחצבא כעשב בעציץ [שאינו] נקוב דמי. **ופרקינן** התם לאו היינו רבותיה הכא היינו רבותיה. מפרשי רבנן עשב בעציץ שאינו נקוב כתלוש דמי כדמפרש בסוף המצניע, והאי פיטורא באונא דחצבא לאו כתלוש דמי, הילכך התם לאו עוקר דבר מגידולו, (דהוא רבותיה) והכא עוקר דבר מגידולו [דהוא רבותיה]. **והילכתא** כדרב הונא שכותבין תפילין על עוף טהור, ואע"ג דאית ביה ניקבי, כיון שהדיו עובר עליו כשר. ואע"ג דדחי אביי לסייעתיה מן עובר עליו כשר. ואע"ג דדחי אביי לסייעתיה מן ושסע אותו בכנפיו לרבות את העור, וקאמר לעולם אימא לך לאו עור הוא ואיצטריך כו', דיחוי בעלמא הוא דדחי, ומתניתין החובל בהן חייב. **בעא מר בריה דרב** נחמן מהו לכתוב תפילין על עור של דג טהור. אסיקנא אם יבא אליהו ויאמר פסקה זוהמא מיניה כשעובדין אותו, ואי לא לא. **פי'** דשמואל וקרנא דהוו יתבי וחזו למיא דדלו ועכירי כו'. הוה שמיע ליה לשמואל דגברא רבה אתי ממערבא בההוא יומא, וכיון דחזא למיא דעכירי אמר בדעתיה אי אפשר דלא שתי מינייהו, והוה בריר להו דכל מאן דשתי מהנהו מיא בעידן דעכירי חייש במעיה. ועל זה אמר גברא רבה דקא אתי חייש במעיה. תהי בקנקניה, פי' כגון טעום יין שבזה הקנקן מלשון קרנא הוה תהי בחמרא [כתובות דף קה], כלומר חזי גמריה. וכיון דחזא דהוא רב גדול צוה שמואל את קרנא ועייליה לביתיה, ואוכליה אוכלי דמשלשלי ולא אודעיה מקום בית הכסא דאיכוון לאסויי מן חשש דבמעיה. וכיון דאיצער רב ולא ידע דלאסוייה הוא דעביד הכי לטייה לא לקיים ליה ברא למאן דמצערן לצעריה, ולא איקיים ליה לשמואל ברא אלא בנתא. וכיון דאיתידע ליה לרב דלאסוייה הוא דעביד ליה הכי ולטותיה איתקיימא בשמואל חש דלא תיחלוש דעתיה ואדבריה על נפשיה כדמפרש בב"ק פרק מרובה [דף פ], והיינו מעשה (דיסוריה) [דסוגיין]. ולטייה נמי לקרנא ונפקא ליה [קרן] של בשר בעינו. פי' קאלוס בלשון יון טוב, כלומר הודה לדבריו וא"ל טוב מה שאמרת. והלכה כת"ק דמתניתין. **אין עושין הילמי בשבת**

מסורת הש"ס

א) לעיל לה., ב) חולין קיט:, ג) [כלים פי"ז מ"א], ד) [לעיל כח: מכות יא.], ה) נדה יט., ו) [תוספ' פט"ו], ז) [ב"ב פט.], ח) [מסכת סופרים פ"א הל' א וב' בשינוי לשון קלת], ט) לעיל כח:, י) מסכת סופרים פ"ח הלכה ב, כ) [שר הטבחים ת"י רב ספקלטוריא. ערוך], ל) [מנחות לד.], מ) [נ"ל ומקטיר], נ) [שמיני סוף פרק ז], ס) [חולין כה:], ע) [ויקרא טו], פ) [נדה יט.],

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"א מהלכות תפילין הלכה י ופ"א מהל' כלים הל' ד סמג עשין כב כה טוש"ע א"ח סי' לב סעיף יב וטוש"ע י"ד סי' רעא סעיף א [וברא"ש בהל' ס"ת הלכה ב]:

יא ב מיי' פ"א מהל' תפילין הל' כ טוש"ע א"ח סי' לב סעי' יג:

יב ג מיי' פ"ו מהל' מעשה קרבנות הל' כא סמג עשין קפ:

יג ד מיי' פ"ו מהל' טומאת מת הלכה א:

יד ה מיי' פ"א מהל' תפילין הל' י סמג עשין כב וכה טוש"ע א"ח סי' לב סעיף יב וטוש"ע י"ד סי' רעא סעיף א [וברא"ש בהלכות ס"ת הלכה ב]:

טו ו מיי' פ"ה מהל' איסורי ביאה הל' ו [טוש"ע י"ד סי' קפח סעי' א]:

טז ז מיי' פ"א מהל' תפילין הלכה י סמג עשין כב וכה טוש"ע א"ח סי' לב סעיף יב וטוש"ע י"ד סי' רעא סעיף א [ובאלפסי בהל' תפילין דף עא: וברא"ש שם הלכה ד]:

יז ח מיי' פ"ג שם הלכה א ח סמג שם טוש"ע א"ח סי' לב סעיף מד:

יח ט מיי' שם הלכה א וט טוש"ע שם סעיף מט:

תורה אור השלם

1 וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ: ויקרא א יז

2 וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְיָ בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְיָ מִמִּצְרָיִם: שמות יג ט

3 וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמָּיִם וַיִּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד אֶת הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם: מלכים ב ג כב

4 וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת בְּרִיתִי הֵפַר: בראשית יז יד

5 וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: ויקרא יט כג

6 וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד: דברים י טז

7 עַל מִי אֲדַבְּרָה וְאָעִידָה וְיִשְׁמָעוּ הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיב הִנֵּה דְבַר יְיָ הָיָה לָהֶם לְחֶרְפָּה לֹא יַחְפְּצוּ בוֹ: ירמיהו ו י

8 לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: דברים יד כא

לעזי רש"י

בולי"ן [בוליי"ץ]. פטריות.

בלו"ש [פלומי"ש]. נוצות (הגדולות).

שלמויר"א. מי מלח.

מוסף רש"י

התולש מעציץ נקוב חייב. דהוי כמחובר, דיונק מן הקרקע ע"י הנקב שמריח לחלוחית הקרקע ואפילו הנקב בדופנו (לעיל צה.).

ונכרכות בשערן ונתפרות בגידן. שצריך לקשור אגרות הפרשיות בשער עור בהמה טהורה ולתופרן בגיד בהמה טהורה. בשערן, בשער של מין הקלף, כלומר בשל טהורה (לעיל כח:).

מוסף תוספות

א. דנוצה אין דומה לעור. תוס' הרא"ש. ב. בההוא יומא. ר"ח. ג. מטיט ועפרורית. רשב"א. ד. [ו]משלשלין הבטן. רמב"ן. ה. [ד]מק"ו קיי"ל. תוס' הרא"ש. ו. נמצא דעקורות ונחורות נמי שרו. תוס' הרא"ש. ז. ר"ל שהיה מצריך ברחבן ועוביין ג' טפחים, ואינו כן, אלא גבהן עשרה ורחבן ועוביין כל שהוא. מאירי. ח. ושמן ומלח אפי' ר' יוסי מתיר לתת אח"כ מים או יין עליהם. הגהות מיימוניות.